

1. 6 тақырып: Қазақстандағы қуғын-сүргіннің зардаптары және «Алаш» қайраткерлері.

2. Лекцияның мақсаты мен міндеттері: Алаш қозғалысының қайраткерлеріне қарсы репрессия тарихи туралы құнды деректер жинақатп, ғылыми тұрғыда пікірталас жасай алуы және өз қорытындыларын дәлелдей алуы. Жаңа тарихи зерттеулер нәтижесіндегі деректер негізінде өзіндік көзқарасын, ой-пікірін дәлелді жеткізу.

3. Лекция мазмұны. Кеңестік тоталитарлық қоғам ұлт мүддесін аяққа басу, ұлт рухын әлсірету мақсатында саясат жүргізіп, «кеңес халқын» қалыптастыру ісін қарқынды қолға алды. Енді саяси қуғын-сүргіннің адам құқығын аяққа басқан заңдық негіздерін зерделесек: КСРО-да 1920-1930 жылдардағы саяси қуғын-сүргін социалистік құрылысты орнықтырудағы шаруашылық механизмінің ажыратылмас бөлігіне айналды. 1920-1930 жылдары кеңестік сот жүйесі қайта құрылып, саяси қуғын-сүргін шараларын жүргізуге бейімделді.

Саяси қуғын – сүргінге ең алдымен ұлтжанды зиялылар ұшырады. Мұрағат құжаттары зиялылардың көзін жоюдың астарында саяси мән жатқандығын дәлелдейді. Тіпті, «халық жауы» атанып, атылған, лагерге айдалған тұлғалардың отбасы мүшелеріне дейін репрессияға ұшырады. Өйткені, кеңестік саясаттың түпкі мазмұнына кедергі болар отбасы құндылығы еді. Билік құрылымдары кез – келген отбасы мен жеке адам өміріне белсене араласты.

Қазақстандық әйелдерді, оның ішінде қазақ әйелдерінің саяси, құқықтық және әлеуметтік жағдайын өзгерту шаралары саяси қуғын – сүргінге ұласты. Саяси шаралар мен экономикалық науқандар барысындағы саяси қуғын – сүргін құрығынан әйелдер де аман қалмады. Саяси қуғын – сүргінге қазақтармен қоса, Қазақстанда өмір сүрген өзге ұлт өкілдері де ілікті.

«Ер адамдармен бірдей тең құқықты иеленген» (әйел теңдігі саясаты айтып отырмыз) әйел – аналар ер адамдармен бірдей дәрежеде қудаланды, ату жазасына кесілді, түрмеге жабылды, 8-25 жыл аралығында еңбекпен түзету лагерлерінде «жазаларын» өтеді. Өйткені, оларға ЧСИР (Отанын сатқандардың отбасы мүшелері) деген жалған айып тағылды. Міне, отандық тарихтың ең қайғылы, қасіретті беттерінің бірі. Қазақ тарихында мұндай сұмдық бұрын – соңды болмаған-ды. Қазан төңкерісіне дейінгі оқыған, зиялы қазақ қыздары қоғамдық қызметтерден әдейі шеттетіліп, ғасырлардан ғасырларға жалғасқан отбасы құндылығына саяси мән берілді.

1930 жылы Республикада 5 миллион 873 мың адам тұратын - бұл осында көшірілгендердің жалпы санымен бірдей делік. 1933 жылға қарай халықтың саны 2 миллион 493 мың адам ғана болды. Ал 1937-38 жылдардағы қуғын-сүргіннен бастап Сталин дүниеден өткенге дейінгі аралықта Қазақстанда 103 мың адам саяси айып тағылу арқылы сотталса, оның жоғарыда айтып кеткендей 4/1 «ОГПУ - НКВД үштіктері» үкімімен, сот үкімімен атылған».

Саяси қуғын – сүргін салдарынан конформизм, бюрократизм, жағымпаздану секілді көптеген адами дамуға кереғар теріс түсініктер өмірден орын алып, тамырын тереңге жайды. Алаш зиялыларының «большевиктер ылаңы көпке кетер, биліктен кеткенше талайды былғап кетер»,- деген мазмұндағы даналығының ақиқатына біз куә болып отырмыз.

4. Оқытудың техникалық құралдары: глоссарий, слайдтар, презентациялар, электрондық оқулық, жазбаша, ауызша сұрау

5. Лекцияның оқыту әдістері мен түрлері: проблемалық сұрақтар, дамыта оқыту технологиясы

6. Әртүрлі күрделілік деңгейдегі тапсырмалар (1-деңгей, 2-деңгей, 3-деңгей сұрақтарымен беріледі)

1-деңгейдің сұрақтары

1. Қазақстандағы саяси қуғын-сүргіннің зардаптарын баяндаңыз
2. Алаш қозғалысының қайраткерлеріне қарсы репрессия. 1920 ж. басы мен 1930 ж. аяғындағы сот процесін талқылаңыз
3. Кеңестік билік жүйесінің саяси қуғын-сүргінінде Алаш қайраткерлеріне баға беріңіз

2-деңгейдің сұрақтары

1. «Алаш» қайраткері - А. Байтұрсынов туралы жазыңыз
2. Қазақ зиялыларының азаттық жолындағы күрестерін табыңыз
3. Саяси қуғын-сүргін құрбаны - М. Тынышпаевты сипаттап жазыңыз

3-деңгейдің сұрақтары

1. «Алаш» қайраткері - Ә.Бөкейханов туралы сипаттап жазыңыз
2. «Алаш» қайраткері – М.Тынышпаев пен Т.Рысқұловтың шығармаларының айырмашылығын түсіндіріңіз
3. Алаш зиялыларының тағдырын бағалаңыз

7. МӨЖ және ОБМӨЖ тапсырмалары: Қазақстандағы қуғын-сүргіннің зардаптары және «Алаш» қайраткерлерін баяндау

8. Пайдаланылатын әдебиеттер:

1. Мажитов Р.С. Жаханша Досмұхамедов. – Алматы: Арыс, 2007. – 216 с.
2. Алаш қозғалысы. Құжаттар мен материалдар жинағы. Сәуір 1901 ж. – желтоқсан 1917 ж. – Алматы: Алаш, 2004. – Т. 1. – 552 б.
3. Қойшыбаев Б. Алаштың ардақты қайраткері заңгер Досмұхамедов хақында // Заңгер. – 2005. – №3. (44-47-бб.)
4. Нұрпейісов К. Алаш һәм Алашорда. – Алматы: Ататек, 1995. – 256 б.
Нұрпейіс К. Тарихи тұлғалар. Алматы: Қазақэнциклопедиясы, 2007. 376 б.